

TIPIK BO'Z TUPROQLAR SHAROITIDA DORIVOR GODJI O'SIMLIGI MEVA XOM-ASHYOSI HOSILDORLIGIGA MINERAL O'G'ITLARNING TA'SIRI

Ruzmetov Umid Ismailovich, q.x.f.d., katta ilmiy xodim,

ORCID ID: 0009-0006-7680-2730

Yunusov Asqarboy Nuralievich, mustaqil izlanuvchi,

ORCID ID: 0009-0008-8773-6147

O'rmon xo'jaligi ilmiy-tadqiqot instituti.

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada Toshkent viloyati sug'oriladigan tipik bo'z tuproqlar sharoitida dorivor godji o'simligi urug'ko'chatlarini jadal yetishtirish maqsadida qo'llanilgan mineral o'g'itlarning turli xil me'yorlarini qo'llashda hosildorlikning oshishiga olib kelgan bo'lib, bunda o'simlikning o'sishi va rivojlanishi bo'yicha so'z boradi.

Kalit so'zlar: godji o'simligi, meva xom-ashyosi, ho'l va quruq massa, hosildorlik, mineral o'g'it, agrotexnika, tuproq, parvarishlash, o'sish va rivojlanish jadalligi.

Аннотация. В данной научной статье рассматривается влияние различных норм минеральных удобрений, применяемых с целью ускоренного выращивания семян лекарственного растения годжи в условиях типичных сероземов Ташкентской области. Установлено, что применение удобрений способствует повышению урожайности, а также оказывает положительное влияние на рост и развитие растения.

Ключевые слова: растение годжи, плодовое сырьё, сырая и сухая масса, урожайность, минеральное удобрение, агротехника, почва, уход, интенсивность роста и развития.

Abstract. This scientific article examines the effect of different rates of mineral fertilizers applied for the accelerated cultivation of seedlings of the medicinal goji plant under the conditions of typical sierozem soils of the Tashkent region. It has been established that the use of fertilizers contributes to increased yield and has a positive effect on the growth and development of the plant.

Keywords: goji plant, fruit raw material, fresh and dry mass, yield, mineral fertilizer, agrotechnics, soil, care, growth and development intensity.

Kirish. Bugungi kunda xalq tabobati tavsiyalari va faoliyatining juda ham yuqori ekanligi Jahon Sog'liqni Saqlash tashkiloti tomonidan qayd etilgan. Dunyoning 120 dan ortiq mamlakatida xalq tabobatiga rasmiy maqom berilgan. Bir qator mamlakatlarda xalq tabobati akademiyalari, ilmiy- tadqiqot institutlari, tabobat dorilfununlari tabobat tizimi uchun ilmiy-amaliy mutaxassislar tayyorlash bo'limlari faoliyat ko'rsatmoqda. Demak, xalq tabobati va rasmiy tibbiyotning rivojlanishi uchun tarixiy tajribalarni o'rganish va tahlil etish, foydalaniladigan vositalarni tadqiq etishda ularni qayta boyitish, dorivor o'simliklarni o'rganish, respublikamiz iqlim sharoitida tabiiy holda mavjud bulgan dorivor o'simliklar turlarni asrash, introdusent turlarni moslashtirish (adaptatsiya) va keng masshtabli plantatsiyalarini tashkil etish dolzarb masaladir [1].

Dunyo davlatlarida dorivor o'simliklarni yetishtirish, ko'paytirish, mavjud genofondni saqlash va boyitish, dorivor o'simliklarni tabiiy va madaniy usulda ko'paytirish masalasi eng muhim yo'nalishlardan biri bo'lib, farmasevtika sanoatini rivojlantirish va dorivor o'simliklar xom ashyosi asosida tabiiy dori-darmonlar ishlab chiqarishni kengaytirish dolzarb hisoblanadi. So'nggi yillari dunyoda dorivor godji o'simliklarining xom ashyosini tayyorlovchi yetakchi mamlakatlar tuproq sharoitida, urug'dan ekish me'yori, yetishtirish agrotexnologiyalarining ilg'or usullarini ishlab chiqish va qo'llash hisobiga xom ashyo hosildorligi va sifatini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu borada dorivor o'simliklarning xom ashyosi hosildorligini oshirishda zarur oziqlantiruvchi modda, mineral o'g'itlar va boshqa muhim agrotexnik tadbirlarni

ishlab chiqish bo'yicha keng ko'lamli ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 20 maydagi PQ-251-son "Dorivor o'simliklarni madaniy holda yetishtirish va qayta ishlash hamda davolashda ulardan keng foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlari va mazkur sohaga doir boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi [2].

X.K.Karshiboevning [3] tadqiqotlarida olingan natijalarga asosan bir oy davomida stratifikatsiya qilingan urug'larni bahor mavsumida mart oyining boshida urug'larni 0,3-0,5 sm chuqurlikda ekilganda yaxshi natijaga erishish mumkinligi to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan.

Sh.Raxmonberdievning ma'lumotlarida *Lycium* oilasini 90 dan ortiq turi yer yuzida keng tarqalgan bo'lib, ularning aksariyati galofitlardir. Tabiiy sharoitda bu turni Kavkazda, Markaziy Osiyoda, shuningdek Yevropada Rossiyaning quyi Volga mintaqasida (Nijnevoljskom regione) topish mumkin. Mintaqamizda 4500 dan ortiq o'simlik turlari mavjud, shundan 1150 tasi xalq tabobatida ishlatiladi. Ushbu izlanishda *Lycium* oilasini 3 ta turi bo'lib, ular xalq orasida "jingil" deb nom olgan, bular *Lycium turcomanicum* True. (Belye djungli), *Lycium ruthenicum* Murr. (Chernyy zvon) va *Lycium dasystemum* Pojark. (Dikie djungli) turlari cho'llarda, yarim cho'l hududlarida tabiiy holda uchraydi, shuningdek, *Lycium* oilasi tibetda, Xitoyda yaxshi o'sadi va mahalliy xalq orasida godji nomi bilan tanilgan, Xitoy xalq tabobatida keng

Dorivor godji urug'ko'chatidan yetishtirilgan ko'chatlarining hosildorlik ko'rsatkichlari, g* (Darxon tajriba xo'jaligi)

Variantlar	Meva ho'l massasi	Meva quruq massasi	Kg/ga	% hisobida
2022 yil				
O'g'itsiz	166,2	75,2	188,0	100
$N_{30}P_{60}K_{40}$	178,4	86,5	216,2	115,0
$N_{60}P_{60}K_{40}$	302,4	131,7	329,2	175,1
$N_{90}P_{60}K_{40}$	287,6	97,6	244,0	129,7
2023 yil				
O'g'itsiz	1852,3	1097,4	2743,5	100
$N_{30}P_{60}K_{40}$	1987,4	1208,6	3021,5	110,0
$N_{60}P_{60}K_{40}$	2248,9	1433,4	3583,5	130,6
$N_{90}P_{60}K_{40}$	2114,3	1324,7	3311,7	120,7

*Izoh: godji ko'chatining bir tup namuna uchun hisoblangan (ekish sxemasi: 2,5 x 2,0=2500 tup)

qo'llaniladi va dunyoga mashhur o'simlik hisoblanishi to'g'risida keng yoritib berilgan [4].

Sh.T.Toshboev, D.Sh.Najmudinova X.N.Berdalievlarining tadqiqotlarida godji o'simligini yetishtirish uchun erta bahorda (fevral-martda) oyida ko'chatlar 50-60 sm kengligida va 40 sm chuqurlikdagi 1,5-2 m masofada ko'chatlar joylashtiriladi. To'ldirish uchun yerga 150-200 g superfosfat, 8-10 kg kompost (gumus, torf), 30-40 g kaliy sulfat qo'shamib va yaxshilab aralashtirilib ko'chatlar ildiz bo'g'izigacha ko'miladi. Yekishdan so'ng, yaxshilab sug'orib, hijob yoki gumus bilan mulchalang. ekish uchun yer tayyorlanib maxsus ozuqaviy muxitga ekilganda 80-90% ko'karuvchanligini ko'rsatgan [5].

Materiallar va uslublar. Tadqiqot ishlarini bajarishda dala tajribalarini o'tkazish, fenologik kuzatuv, biometrik o'lchashlar, o'simliklarning mavsumiy rivojlanish maromini o'rganishda I.N.Beydeman "Metodika izucheniya fenologii rasteniy" usulidan [6], tuproq va o'simlik namunalarini olishda B.A.Dospexovning "Metodika polevogo opyta" qo'llanmasidan [7], biometrik hisob-kitoblarda G.N.Zaysevning "Metodika biometricheskix raschetov" uslubiga asosan bajarildi [8]. Tadqiqotning ob'ekti sifatida tipik bo'z tuproqlari, dorivor godji (*Lycium barbarum*) o'simligi olingan. Tadqiqotlar 2022-2023 yillardagi olingan natijalarning ma'lumotlariga asosan olib borilgan.

Natijalar va munozara. Toshkent viloyati sug'oriladigan tipik bo'z tuproqlar sharoitida godji o'simligi urug'ko'chatidan yetishtirish bo'yicha tadqiqotlar amalga oshirildi. Olib borilgan tadqiqotlarda godji urug'ko'chatlaridan yetishtirilganda hosildorlik

ko'rsatkichlari belgilangan sxema bo'yicha amalga oshirildi. Bunda, ko'chatlarga mineral o'g'itlarni turli xil me'yorlarini qo'llashdagi hosildorlik ko'rsatkichlari tahlil etildi.

O'g'itsiz nazorat variantda godji urug'ko'chat mevasining ho'l massasi bir tup namuna ko'chatida 166,2g; $N_{30}P_{60}K_{40}$ -variantda 178,4g; maqbul $N_{60}P_{60}K_{40}$ -variantda 302,4 g; $N_{90}P_{60}K_{40}$ - variantda 287,6 grammni tashkil etdi. Godji mevasi quritilgandan keyin qayta o'lchandi. Bunda, nazorat variantda godji mevasining quruq massasi bir tup namuna ko'chatida 75,2g; $N_{30}P_{60}K_{40}$ -variantda 86,5g; $N_{60}P_{60}K_{40}$ -variantda 131,7 g; $N_{90}P_{60}K_{40}$ - variantda 97,6 grammni tashkil etishi aniqlandi (1-jadval).

Tadqiqotlarning uchinchi yilida esa hosildorlikning oshishi kuzatilib, o'g'itsiz nazorat variantda godji mevasining ho'l massasi bir tup namuna ko'chatida 1852,3g; $N_{30}P_{60}K_{40}$ - variantda 1987,4; $N_{60}P_{60}K_{40}$ - variantda 2248,9; $N_{90}P_{60}K_{40}$ - variantda 2114,3 grammni tashkil etdi. Godji mevasi quritilgandan keyin qayta o'lchandi. Bunda, nazorat variantda godji mevasining quruq massasi bir tup namuna ko'chatida 1097,4 g; $N_{30}P_{60}K_{40}$ -variantda 1208,6; $N_{60}P_{60}K_{40}$ -variantda 1433,4; $N_{90}P_{60}K_{40}$ -variantda 1324,7 grammni tashkil etishi aniqlandi. Ya'ni nazoratga nisbatan 130,6% ga yuqori bo'ldi.

Xulosa. Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, Toshkent viloyatining tuproq-iqlim sharoitida dorivor godji o'simligini jadal yetishtirish maqsadida gektariga qo'llanilgan mineral o'g'itlarning $N_{60}P_{60}K_{40}$ kg me'yorida boshqa o'g'it qo'llash me'yorlariga nisbatan yuqori natijalar olindi. Ya'ni an'anaviy usulga nisbatan 130,6% ga yuqori natijalarga erishilgan.

ADABIYOTLAR:

1. Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlash texnologiyasi. Xalq tabobati va rasmiy tibbiyot dorivor o'simliklari fani bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. Termiz-2019. –b. 3.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 20-mayda "Dorivor o'simliklarni madaniy holda yetishtirish va qayta ishlash hamda davolashda ulardan keng foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-251 -son qarori.
3. Karshiboev X.K. A-OT-107. "Istiqbolli dorivor Lycium barbarum (Goji) o'simligi introduksiyasi va uning onalik urug'chilik plantatsiyalarini yaratish" mavzusidagi amaliy loyihasining yakuniy hisoboti. Guliston- 2023. –B 154.
4. Rakhmonberdiev Sh. Induction of Goji (*Lycium barbarum*) and Uzbekistan growing Conditions //International journal on human computing studies. Vol.02Issue: 02 Jun-Jul 2020. -Pr. 48-50.
5. Toshboev Sh.T., Najmudinova D.Sh. Berdaliev X.N. Introduksiya kilingan goji o'simligi navlarini ko'paytirish agrotexnologiyasi. Pedagogics international research journal. Volume-5, Issue-1, March-2022. –B. 365-369. www.pedagoglar.uz
6. Бейдеман И.Н. Методика изучения фенологии растений и растительных сообществ. – Новосибирск: Наука, 1974. – 154 с.
7. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта (с основами статистической обработки результатов исследований). –5–е изд., доп. и перераб.–М.: Агропромиздат, 1985.–С.351.
8. Зайцев Г.Н. Методика биометрических расчетов. М: Наука, 1973. – С. 266.